

## Hadislere Göre Namazda Kahkaha ile Gülmenin Abdeste Etkisi

**Hüseyin KAHRAMAN**  
Doç. Dr., U.Ü. İlahiyat Fakültesi  
hkahraman@uludag.edu.tr

### Özet

*Abdest, dinî bir temizliktir. Bu temizlik, el-Mâide Suresi 5/6'da emredilmiştir. Bu âyet aynı zamanda abdestin, farzlarına da işaret etmektedir. Ancak bu konu mezhepler arasında ihtilâflıdır. Abdesti bozan şeyler konusunda da ihtilâf vardır. Bu ihtilâflardan biri de namazda kahkaha ile gülmektir. Bu konuda farklı görüşler ortaya konmuştur. Makâlede bu görüşler ve dayandıkları deliller üzerinde durulacaktır.*

### Abstract

#### **The Influence of Laughing Loudly in Prayer on Ablution According to Hadiths**

*The ablution is religious cleanliness. This cleanliness is commanded in Surah el-Maida 5/6 in the Qur'an. This verse, at the same time, indicates the ablution's obligations. But the juristic schools differ in these obligations. There are some differences between schools also in which cancels the ablution. One of these differences is laughing loudly in prayer. There are different contents in this subject. This study contains a critique of these contents, their evidences and the criticism of these evidences.*

**Anahtar Kelimeler:** Fikhî hadis, kahkaha, abdest.

**Key Words:** Juristic hadith, laughing, ablution.

## I. Giriş

Abdest; başta namaz olmak üzere bazı ibadetlerin yerine getirilmesinden önce yapılan ve kendisi de başlı başına ibadet hükmünde olan dinî temizliktir.<sup>1</sup> Bu temizlik, Kur'ân'da "Ey iman edenler! Namaza kılmaya kalktığınız zaman yüzlerinizi, dirseklerinize kadar ellerinizi, başlarınızı meshedip topuklarınıza kadar ayaklarınızı yıkayın."<sup>2</sup> âyetiyle emredilmiştir. Bu âyet aynı zamanda abdestin farzlarına da işaret etmektedir. Bazı mezhepler abdestin farzlarını âyette ifade edilen bu fiillerden ibaret kabul ederken bazıları bunlara niyet, tertip, uzuvların peş peşe yıkanması ve yıkama esnasında uzuvların ovulması gibi hususlardan bir veya birkaçını da ilâve etmişlerdir.

Benzer ihtilâflar abdesti bozan hususlar için de geçerlidir. Buna göre idrâr ve dışkı yollarından bir şey çıkması; cinsi münâsebet; şuurun kontrolüne engel olan bayılma, delirme, sarhoş olma ve uyku hallerinin abdesti bozduğunda ittifâk vardır. Ancak meselâ vücudun her hangi bir yerinden kan, irin ve cerahât gibi bir sıvının çıkıp akması, ağız dolusu kusmak, kadın ve erkeğin birbirlerine temâsı ve kişinin cinsel organına dokunması gibi hususların abdesti bozup bozmadığında ihtilâf edilmiştir.<sup>3</sup>

Abdeste etkisinde ihtilâf edilen hususlardan biri de kişinin namaz esnasında kahkaha ile gülmesidir. Makâlede özellikle, bu ihtilâflı konu hakkında rivâyet edilen hadisler ve bunların tenkidi üzerinde durulacaktır. Ancak bu rivâyetler, mesele hakkında ortaya konan görüşlerle bağlantılı olarak takdim edilecek, ayrıca konunun bütünlük arz etmesi açısından bu hususta kullanılan diğer delillere de değinilecektir.

## II. Namazda Kahkaha İle Gülmenin Abdeste Etkisine Dair Görüşler, Delilleri ve Tenkidi

Kahkaha (القَهْقَهة); kişinin, hem kendisi hem de yanında bulunanlar tarafından duyulacak şekilde gülmesidir. Kahkahayı kişinin, azı dişleri görülecek kadar ve kendisini kırâatten alıkoyacak şekilde gülmesi şeklinde tarif edenler de vardır. Mutlak olarak "gülme" (الضحك) denilince ise bu fiilin, kişinin sadece kendisi tarafından işitilen hali anlaşılır. Bu konu ile ilgili bir başka kavram ise tebessümdür. Bu da gülmenin sessiz olanı yani kişinin ne kendisi ve ne de yanında bulunanlar tarafından işitilebilen şeklidir. Bu duruma göre gülme,

<sup>1</sup> Abdest ve abdestle ilgili konular hakkında geniş bilgi için bkz. Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle İslâm İlmihâli*, İstanbul 1991, s. 138-163; Şener Abdülkadir, "Abdest", *DİA*, I, 68-70.

<sup>2</sup> el-Mâide 5/6. Âyet meâllerinde Türkiye Diyânet Vakfı tarafından hazırlanan *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli* isimli çalışma esas alınmıştır.

<sup>3</sup> Bu hususlardan her biri müstakil bir makâlede ele alınmaya çalışılacaktır.

hem kahkahayı hem de tebessümü içeren umûmî bir mânâyâ sahiptir.<sup>4</sup>

Bu tanımlar çerçevesinde ele alındığında tebessümün ne namaza ne de abdeste bir etkisi olmadığı konusunda ittifâka yakın görüş birliği vardır. Görebildiğimiz kadarıyla bu ittifâkın tek istisnâsı, daha sonra üzerinde geniş şekilde durulacağı üzere Zâhirî âlim İbn Hazm'dır (456/1064). Gülmenin ise sadece namazı bozduğunda yine ittifâk edilmiştir. Namaz kılarken kahkaha ile gülen birinin namazının bozulduğu hususunda da herhangi bir tartışma yoktur. Ancak bu son durumun abdeste etkisi hususunda ihtilâf edilmiştir. Bu ihtilâf ise, rükûu ve secdesi olan namazlar için söz konusudur. Zira namazda kahkaha ile gülmenin hem namazı hem de abdesti bozduğunu savunan Hanefiler dahî bu durumun, tilâvet secdesi ve cenâze namazı gibi duâdan ibaret ibâdetlerde abdeste bir etkisinin olmadığı kanaatinindedir. Zira, ayrıntılarına daha sonra değinilecek olan "kahkahanın hem namazı hem de abdesti bozduğuna" dair hadis, mutlak olarak "namaz" hakkında vârid olmuştur. Namaz ise rükûu ve secdesi olan fiilin adıdır. Bu nedenle, böyle özellikleri bulunmayan başka şeylere de şâmil kılınması mümkün değildir.<sup>5</sup> Dolayısıyla kahkahanın söz konusu edilip tartışıldığı namaz, rükûu ve secdesi olan namazlardır.

#### A. "Namazda Kahkaha İle Gülmek Abdesti Bozar" Görüşü ve Delilleri

Hanefilere göre namaz kılarken kahkaha ile gülmek, namaz içinde konuşmak kapsamında değerlendirilir. Ancak böyle bir durumda gülmek, konuşmaya göre daha ciddi ve kabîh bir hatadır.

Hanefilere göre kişi namaz kılarken kahkaha ile gülerse hem namazı hem de abdesti bozulur. Ancak kişi teşehhüde oturduktan bir süre sonra ve selâm vermeden önce bu şekilde gülerse namazı bozulmaz. Zira bu durumda, namazın erkânını tamamlamış demektir. Ancak bir sonraki namaz için yeniden abdest alması gerekir.

Cemâat halinde kılınan namazlarda da kahkahanın aynı şekilde bir yaptırımı vardır. Eğer gülmeye önce imâm başlamış cemâat onu takip etmişse, sadece onun abdestini yenilemesi gerekir. Zira cemâatin namazı, imâmdan dolayı bozulmuştur. Dolayısıyla cemâat güldüğünde, zaten namazda değillerdir. Bu sebeple namazın hürme-

<sup>4</sup> bkz. Kâsânî, Alâuddin Ebu Bekir b. Mesud, *Bedâi'u's-Sanâi' fî Tertibi's-Şerâi'*, Beyrut 1982, I, 32; Merğînânî, Ali b. Ebi Bekir, *el-Hidâye Şerhu'l-Bidâye*, Beyrut trs., I, 15; İbn Nüceym, Zeynüddin b. İbrahim b. Muhammed, *el-Bahru'r-Râik Şerhu Kenzi'd-Dekâik*, Beyrut trs. I, 42; Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, XXXII, 277; İbn Âbidîn, Muhammed Emîn, *Hâşiyetü Reddi'l-Muhtâr*, İstanbul 1984, I, 144.

<sup>5</sup> bkz. Kâsânî, *Bedâi'u's-Sanâi'*, I, 32, 316; Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, XXXII, 277.

tini ihlâl etmiş olmazlar. Ama eğer cemâat önce güler daha sonra imâm da onlara katılırsa hepsinin abdesti bozulur.

Hanefî ulemâ, bu hükmün dayandığı illet/sebep konusunda ihtilâf etmiştir. Bazılarına göre namazda kahkaha ile gülmek necâset kabîlinden bir hadestir. Bazılarına göre ise bu hüküm, necâsetle ilgili olmayıp namaza gösterilmesi gereken hürmete taalluk etmektedir. Zira Hz. Peygamber de, namaz esnasında aksıran birine dua eden (teşmît) sahâbîyi selam verdikten sonra uyarmış; “Namaz kılarken dünya kelâmı etmek uygun değildir. Zira namaz; Allah’ı tesbih, tehlil ve Kur’ân kıraati yapılacak andır” buyurmuştur.<sup>6</sup> Hanefiyye’ye göre, namaz kılarken yani Allah’a münâcâtta bulunurken gülmek, fâhiş bir hatadır. Bu sebeple bir cezâ olarak, namaza ilâveten abdestin de bozulacağına hükmedilmiştir. Aslında kıyâsa göre bu durumun abdeste zarar vermemesi gerekir. Çünkü namaz dışında kahkaha, ne necistir ne de necâsete sebebiyet verir. Böyle bir durumun namaz esnasında da aynı hükme tâbi olması gerekir. Fakat konu hakkında gelen hadisler kıyâsın terk edilmesine neden olmuştur. Zira bir konuda vârid olmuş nass varken kıyâsa mürâcaat edilmesi câiz olmaz. Kaldı ki bu durum, namazın hürmeti ile de çelişmektedir. Yani Allah’ın huzurunda bulunan bir insanın daha dikkatli olup saygıda kusur etmemesi gerekir. Eğer bunu ihlâl ederse, namaza ilâveten ve bir cezâ olarak abdestinin de bozulduğuna hükmedilir.<sup>7</sup>

Hanefî âlimlerin, konu ile ilgili kanaatlerini bazı rivâyetlere dayandırdıkları ve çeşitli sahâbî, tâbî ve daha sonra gelen ilim adamlarından nakledilen görüşlerle de destekledikleri görülür:

### 1. Hadisler

Hanefiyye’nin en önde gelen isimleri olan Ebû Hanife (150/767), Ebû Yûsuf (182/798) ve İmâm Muhammed (189/804) de dâhil olmak üzere hemen bütün Hanefî âlimler tarafından nakledilen bir hadise göre

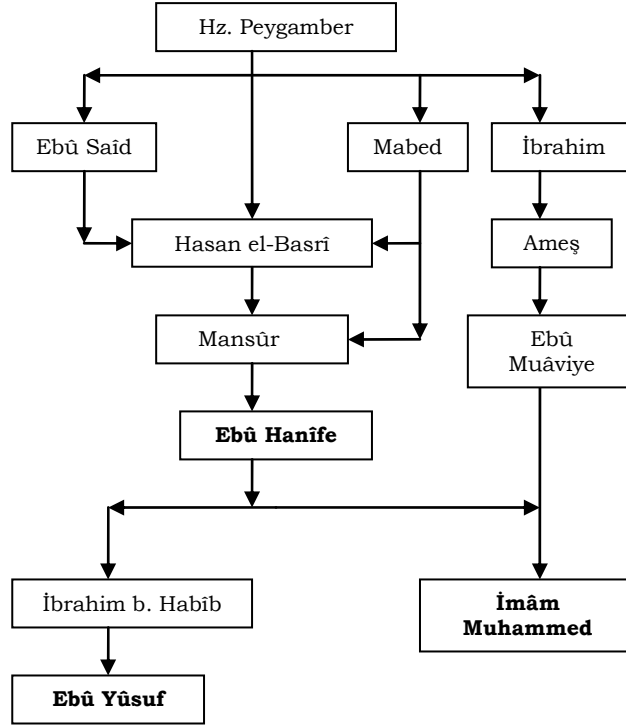
“Hz. Peygamber namazı kıldırıyordu. Bu sırada kible tarafından âmâ bir sahâbinin geldiği görüldü. O da namaza iştirâk etmek istiyordu. Fakat ayağı yerdeki bir çukura takıldı. Namaz kılmakta olan sahâbîlerden bir kısmı bu duruma kahkaha ile güldüler. Hz. Pey-

<sup>6</sup> Bu hadis için bkz. *Müslim*, Mesâcid, 33; *Ebû Dâvud*, Salât, 171.

<sup>7</sup> Hanefiyye’nin konu hakkında görüşleri için bkz. İmâm Muhammed, Muhammed b. el-Hasan eş-Şeybânî, *el-Hucce ‘alâ Ehli’l-Medîne*, thk. Mehdi Hasan el-Geylânî, Beyrut 1403, I, 204; Serahsî, Muhammed b. Ebî Sehl, *el-Mebsût*, Beyrut 1406, I, 171-172; Kâsânî, *Bedâi’u’s-Sanâi’*, I, 32, 237, 316; Merğînânî, *el-Hidâye*, I, 15; İbn Nüceym, *el-Bahru’r-Râik*, I, 42-44; İbn Âbidîn, *Hâşiye*, I, 144.

gamber namazı bitirdikten sonra 'kahkaha ile gülenler hem namazlarını hem de abdestlerini tazelesinler' buyurdu".

Ebû Hanîfe ve iki öğrencisinin senedleri bir araya toplandığında karşımıza şöyle bir sened şeması çıkmaktadır:



Bu hadis Ebû Hanîfe'ye nispet edilen Müsned içerisinde "Ebû Hanîfe ← Mansûr b. Zâzân ← Hasan el-Basrî ← Ebû Saïd ← Hz. Peygamber" şeklinde bir senedle nakledilir.<sup>8</sup>

İmâm Ebû Yûsuf ise bu hadisi "Babası (İbrahim b. Habîb) ← Ebû Hanîfe ← Mansûr b. Zâzân ← Hasan el-Basrî ← Mabed ← Hz. Peygamber" senediyle aktarır.<sup>9</sup>

Hadis âlimlerine göre bu senedde Mabed ismini zikreden tek kişi Ebû Hanîfe'dir. Hadisçilere göre bu senedin doğrusu, Mabed'in zikredilmeden ve dolayısıyla Hasan el-Basrî'nin doğrudan Hz. Pey-

<sup>8</sup> bkz. Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillâh el-İsfehânî, *Müsnedu Ebî Hanîfe*, thk. Nazar Muhammed el-Firyâbî, Riyâd 1415, s. 222-223.

<sup>9</sup> bkz. Ebû Yûsuf, Yakub b. İbrahim, *Kitâbu'l-Âsâr*, Beyrut 1355, s. 28.

gamber'den naklidir.<sup>10</sup> Diğer taraftan özellikle Şâfiyye'ye mensup bazı hadis âlimleri, Ebû Yûsuf'un zikrettiği senedde ismi geçen Mabed'in Mabed el-Cühenî olduğunu ifade etmektedir. Mabed el-Cühenî (80/699) ise tâbiîndendir ve Hz. Peygamber'i görmemiştir. Dolayısıyla sened, mürseldir ve zayıftır. Diğer taraftan hadisçiler Mabed el-Cühenî'nin Basra'da kader hakkında ilk kez yorum yapıp onu reddeden kişi olduğuna da özellikle dikkat çekmişlerdir.<sup>11</sup> Hanefî ulemâdan bazılarına göre ise bu senedde ismi geçen Mabed, el-Cühenî değil Mabed b. Ebi'l-Mabed el-Huzâî'dir. Bu şahsın ise sahâbî olduğunda şüphe yoktur. Dolayısıyla Şâfiîlerin hadis ile ilgili itirazları yersizdir.<sup>12</sup> Ancak bu senedde ismi geçen Mabed'in, Mabed el-Cühenî olduğunu ifade eden Hanefî âlimler de vardır.<sup>13</sup>

Bu senedin bir başka problemi de Hasan el-Basrî'dir. Zira Muhammed b. Sîrîn (110/728) gibi bazı hadisçilere göre Hasan el-Basrî'nin mürsellerinden uzak durmak gerekir. Zira o, hadisi kimden aldığına bakmamakta, bunu önemsememektedir.<sup>14</sup>

İmâm Muhammed ise bu hadisi mânâ ile rivâyetten kaynaklanan bazı ufak değişikliklerle "Ebû Hanîfe ← Mansûr b. Zâzân ← Hasan el-Basrî ← Hz. Peygamber" ve "Ebû Muâviye el-Kûfî ← Ameş ← İbrahim en-Nehâî ← Hz. Peygamber"<sup>15</sup> şeklinde iki sened ile aktarır.

İmâm Muhammed tarafından nakledilen birinci rivâyet bir tâbiî olan Hasan el-Basrî'nin (110/728) doğrudan Hz. Peygamber'den nakli şeklinde gelmiştir. Dolayısıyla bu sened mürseldir. İkinci sened ise İbrahim en-Nehâî'nin (96/715) doğrudan Hz. Peygamber'den nakli şeklindedir. İbrahim en-Nehâî; Hz. Âişe, Enes b. Mâlik, Muğire b. Şube gibi sahâbîleri görmekte birlikte onlardan hadis işitmemiştir. Naklettiği hadisleri Alkame b. Kays (62/681), Mesrûk b. el-Ecda' (63/682), el-Esved b. Yezîd (75/694) ve Şurayh el-Kâdî (78/697) gibi tâbiîlerden almıştır.<sup>16</sup> Öyleyse namazdaki kahkahanın abdesti boz-

<sup>10</sup> Bu konuda bkz. İbn Adıyy, Abdullah b. Adıyy, *el-Kâmil fî Du'afâi'r-Ricâl*, Beyrut 1988, III, 167; İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalânî, *ed-Dirâye fî Tahrîci Ehâdisi'l-Hidâye*, thk. Abdullah Hâşim el-Yemânî, Beyrut trs., I, 37.

<sup>11</sup> Meselâ bkz. Dârekutnî, Ali b. Ömer, Sünen, thk. Abdullah Hâşim Yemânî, Beyrut 1966, I, 166; Beyhakî, Ahmed b. el-Hüseyin, *Sünen*, thk. Muhammed Abdülkadir Atâ, Mekke 1994, I, 146. Mabed el-Cühenî'nin kader ile ilgili bu tavrı hakkında ayrıca bkz. *Müslim*, İmân, 1.

<sup>12</sup> Bu konuda meselâ bkz. Sivâsî, Muhammed b. Abdilvâhid, *Şerhu Fethi'l-Kadîr*, Beyrut trs., I, 51.

<sup>13</sup> Meselâ bkz. Zeylâî, Abdullah b. Yûsuf, *Nasbu'r-Râye fî Tahrîci Ehâdisi'l-Hidâye*, Riyâd 1973, I, 50, 51; Aynî, Umdetü'l-Kârî, IV, 317.

<sup>14</sup> Bu değerlendirme için bkz. Zeylâî, *Nasbu'r-Râye*, I, 51.

<sup>15</sup> bkz. İmâm Muhammed, *el-Hucce*, I, 204, 206-207.

<sup>16</sup> İbrahim b. Yezîd en-Nehâî hakkında geniş bilgi için bkz. İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd, *et-Tabakâtu'l-Kübrâ*, Beyrut 1968, VI, 270; Buhârî, Muhammed

duğuna dair bu hadisin senedinde en-Nehaî ile Hz. Peygamber arasında bir sahâbî ve bir tâbîi râvînin bulunması gerekir. Dolayısıyla sened munkatı/mudaldır ve hadis usûlü kâidelerine göre zayıftır. Gerçi Yahya b. Maîn (233/848), İbrahim en-Nehaî'nin böyle munkatı senedlerle naklettiği haberlerin sahih olduğunu ifade etmiştir. Ancak ona göre bunun iki istisnâsı vardır. Birincisi Hz. Peygamber'in, ticâret için Bahreyn'e gidip gelen bir sahâbiye namazlarını ikişer rekat kılabilceğini söylediği hadis; ikincisi ise namazda kahkaha ile gülmenin hem namazı hem de abdesti bozacağına dair bu rivâyettir.<sup>17</sup>

Şâfiî hadis âlimlerine göre tüm bu senedlerin önemli bazı illetleri daha vardır. Dârekutnî (385/995) ve Beyhaki'nin (458/1066) verdiği bilgiye göre Ebû Hanîfe, bu hadisin senedinde Mansûr b. Zâzân (131/748) konusunda hataya düşmüştür. Zira Mansûr bu hadisi aslında Mâbed'den değil Muhammed b. Sîrîn'den (110/728) nakletmiştir. Yani Mansûr ile Mâbed arasında Muhammed b. Sîrîn de olmalıdır. Nitekim Ğaylân b. Câmî ve Hüşeym b. Beşîr bu hadisi "İbn Sîrîn ← Mansûr b. Zâzân" senediyle nakletmişlerdir. Ğaylân ve Hüşeym ise, senedler konusunda Ebû Hanîfe'den daha bilgilidir.<sup>18</sup>

Kısacası hem Ebû Hanîfe hem de iki öğrencisi tarafından nakledilen senedlerden bir veya iki râvînin düşmesi sebebiyle (ister mürsel isterse mudal olsun) munkatıdır.

Mürsel, hadisçilerin büyük çoğunluğuna göre, bir tâbîinin sahâbiyi atlayarak doğrudan Hz. Peygamber'den naklettiği hadistir.<sup>19</sup> Başta usûlcülerle fıkıhçılar olmak üzere, hadisçiler dışında kalan ulemâya göre ise mürsel, senedinde kopukluk bulunan tüm rivâyetleri kapsamaktadır.<sup>20</sup> Nitekim Hanefiyye'den Serahsî (490/1096)

---

b. İsmail, *et-Târîhu'l-Kebîr*, Beyrut trs., I, 333; İbn Ebî Hâtîm, Abdurrahman b. Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, Beyrut 1952, II, 144; İbn Hibbân, Muhammed b. Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, Beyrut 1975, IV, 9; Zehebî, Muhammed b. Ahmed, *Mizânü'l-İtidâl fî Nakdi'r-Ricâl*, Beyrut 1995, I, 204; İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, Beyrut 1984, I, 155.

<sup>17</sup> bkz. İbn Hacer, *ed-Dirâye fî Tahrîci Ehâdîsi'l-Hidâye*, I, 37.

<sup>18</sup> bkz. Dârekutnî, *Sünen*, I, 166; Beyhaki, *Sünen*, I, 146. Bu bilgileri verdikten sonra Dârekutnî, Ğaylân b. Câmî ve Hüşeym b. Beşîr tarafından nakledilen metinleri de zikreder (bkz. *Sünen*, I, 166-167).

<sup>19</sup> Bkz. İbnü's-Salâh, Osman b. Abdurrahman, *Ulûmu'l-Hadîs*, Dımaşk 1986, s. 51; Suyûtî, *Tedribü'r-Râvî*, I, 195. Ancak bazı hadisçiler bu istlâhın kapsamını biraz genişletmiş, çoğunluğun munkatı saydığı bir takım hadislere de mürsel demişlerdir. Meselâ Hatîb el-Bağdâdî, tâbîinin doğrudan Hz. Peygamber'den naklettikleri yanında, daha sonraki nesillere mensup bir râvînin çağdaşı olmayan, çağdaşı olsa bile görüşmediği, görüştüğü halde hadis almadığı şeyhlerden naklini de mürsel kapsamında değerlendirir (bkz. *el-Kifâye fî İlmi'r-Rivâye*, Haydarabad 1357, s. 384.

<sup>20</sup> bkz. Suyûtî, *Tedrib*, I, 195-196.

mürsel kavramını, hem sahâbeye hem de ikinci ve üçüncü nesillere izâfeten kullanır.<sup>21</sup> Bu tip haberler, hadisçiler tarafından genel mânâda “munkatı” şeklinde isimlendirilir. Mürsel hadisin tarifi gibi hükmü de ulemâ arasında ihtilâfıdır.<sup>22</sup> Hadisçilere göre, seneden düşen râvînin kim olduğu ve dolayısıyla adâlet ve zabt özelliği bilinemediğinden, mürsel hadis zayıftır ve onunla amel edilmez.<sup>23</sup> Bunun yanında Ebû Hanîfe başta olmak üzere, bazı ulemânın böyle hadisleri delil kabul ettiği görülür.<sup>24</sup> Nitekim Serahsî de, sahâbe mürselinin hüccet olduğunda ihtilâf olmadığını belirttikten sonra, “ikinci ve üçüncü asrın mürsellersi de bizim ulemâmıza göre hüccettir” der.<sup>25</sup> Serahsî’ye göre üçüncü nesilden sonra gelenlerin bu tip rivâyetleri, ancak sika ve adil râvîlerden nakletmekle tanınıyorlarsa makbûl olur.<sup>26</sup> Bu sebebe binâen olsa gerek Ebû Hanîfe ve iki öğrencisi hadisi ister mürsel isterse mudal olsun munkatı şekilde zikretmeyi yeterli görmüşlerdir. Bu hadis daha sonra gelen Hanefî müellifler tarafından ise “روى عن النبي” veya “قوله عليه الصلاة والسلام” şeklinde senedsiz olarak nakledilir.<sup>27</sup>

Hanefî hadis âlimi Aynî (855/1451) rivâyete yöneltilen bu gibi itirâzlara, aynı konuda dördü mürsel yedisi ise muttasıl onbir hadis bulunduğunu söyleyerek cevap verir. Aynî, daha önce zikri geçen Ebû'l-Âliye, Hasan el-Basrî, İbrahim en-Nehâî ve Mâbed el-Cühenî rivâyetlerinin mürsel tariklerle geldiğini ifade eder. Ona göre Ebû Musa el-Eşarî, Ebû Hureyre, İbn Ömer, Enes b. Mâlik, Câbir b. Abdillâh, İmrân b. Husayn, Ebi'l-Melîh b. Üsâme ve “Ensardan bir sahâbî” tarikleriyle gelen haberler ise muttasıldır.<sup>28</sup>

Aynı olayın anlatımı olduğu düşünölebilecek bu rivâyetler sahâbî râvîlerine göre şöyle sıralanabilir:

- a. İbn Ömer: “من ضحك في الصلاة فهقهة فليعد الوضوء والصلاة”
- b. Câbir b. Abdillâh 1: “من ضحك منكم في الصلاة فليتوضأ ثم ليعد الصلاة”
- c. Câbir b. Abdillâh 2: “إذا ضحك الرجل في صلاته فعليه الوضوء والصلاة، وإذا تبسم فلا شيء عليه”

<sup>21</sup> bkz. *Usûl*, I, 360.

<sup>22</sup> Bu konuda geniş bilgi için bkz. Polat, Selahattin, *Mürsel Hadisler ve Delil Olma Yönünden Değeri*, Ankara 1985, s. 89 vd.

<sup>23</sup> bkz. Suyûtî, a.g.e., I, 198.

<sup>24</sup> bkz. a.y.

<sup>25</sup> bkz. *Usûl*, İstanbul 1984, I, 360.

<sup>26</sup> bkz. a.g.e., I, 363.

<sup>27</sup> Meselâ bkz. Kâsânî, *Bedâi'u's-Sanâi*, I, 32; Merğînânî, *el-Hidâye*, I, 15; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-Râik*, I, 44.

<sup>28</sup> bkz. Zeylâî, *Nasbu'r-Râye*, I, 47-49; Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, IV, 316-318; Sivâsî, *Şerhu Fethi'l-Kadîr*, I, 51-52.



d. Ebû Mûsa el-Eşarî:

بينما رسول الله صلى الله عليه وسلم يصلي بالناس إذ دخل رجل فتردى في حفرة كانت في المسجد وكان في بصره ضرر، فضحك كثير من القوم وهم في الصلاة، فأمر رسول الله صلى الله عليه وسلم من ضحك أن يعيد الوضوء ويعيد الصلاة

e. Ebû'l-Melîh: “من ضحك في الصلاة فهقهة فليعد الوضوء والصلاة”

f. Ebû Hureyre: “إذا فهقه أعاد الوضوء والصلاة”

g. İmrân b. Husayn: “من ضحك في الصلاة قرقرة فليعد الوضوء والصلاة”

h. Enes b. Mâlik: “من فهقه في الصلاة فهقهة شديدة فعليه الوضوء والصلاة”

1. Ensârdan bir zât. Bu sahâbî, Şâfiî hadis âlimi İbn Hacer'in naklettigine göre Ebû Mûsa el-Eşarî'dir.<sup>29</sup>

Hadis âlimlerine göre bütûn bu rivâyetler ya senedlerindeki ın-kıtâ ya da zayıf râviler sebebiyle illetlidir.<sup>30</sup> Hatta Şâfiî hadis âlimi Nevevî'ye (676/1277) göre bu konuda rivâyet edilen hiçbir hadisin değeri yoktur. Hadisçiler bunların zayıf olduğunda ittifâk etmiş, “namazda kahkahanın abdesti bozduğuna dair herhangi bir sahih hadis olmadığını” söylemişlerdir.<sup>31</sup> Ancak Hanefilere göre, bunların bir kısmı gerçekten zayıf olsa da tariklerinin, metinlerinin ve râvilerinin çokluğu ve farklılığı sebebiyle birbirlerini takviye etmektedirler. Kaldı ki zayıf olduğu söylenenler de, fikhî açıdan bunların muhtevâsını reddeden muhâliflere göre böyledir.<sup>32</sup>

Başta “kahkaha hadisini en iyi bilen kişi” olarak tavsif edilen Abdurrahman b. Mehdî (198/814), ayrıca Ahmed b. Hanbel (241/855) ve İbn Adıyy (365/976) olmak üzere hadis âlimlerine göre “namaz esnasında kahkaha ile gülmenin abdesti bozduğuna” dair bu hadis kimden gelirse gelsin aslında medârı/kaynağı Ebû'l-Âliye Rafi' b. Mihrân er-Reyâhî'dir (90/708). Yani hadis, aslında onun hadisidir. Bu hadisi rivâyet eden Hasan el-Basrî, Katâde, İbrahim en-Nehâi ve Zührî gibi isimlerin medârı ve mercii de -hadisleri ister mürsel ister muttasıl nakledilsin- Ebû'l-Âliye'dir.<sup>33</sup> Bazı hadis müellifleri, yukarıda ismi geçenler de dâhil olmak üzere pek çok râvînin bu hadisi Ebû'l-Âliye'den aldığını gösteren senedler zikretmektedir. Ebû'l-Âliye,

<sup>29</sup> bkz. İbn Hacer, *ed-Dirâye fî Tahrîci Ehâdîsi'l-Hidâye*, I, 36.

<sup>30</sup> Senedlerin sıhhat durumu ile ilgili bilgiler için meselâ bkz. İbn Adıyy, *el-Kâmil*, III, 166-169; Dârekutnî, *Sünen*, I, 166 vd.; Beyhakî, *Sünen*, I, 146 vd.; İbn Hacer, *ed-Dirâye fî Tahrîci Ehâdîsi'l-Hidâye*, I, 34-37.

<sup>31</sup> Nevevî, Muhyiddin b. Şeref, *el-Mecmû'*, Beyrut 1996, II, 76.

<sup>32</sup> Meselâ bkz. Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, IV, 316-318; Sivâsî, *Şerhu Fethi'l-Kadîr*, I, 51-52.

<sup>33</sup> Bu konuda meselâ bkz. İbn Adıyy, *el-Kâmil*, III, 166-169; Dârekutnî, *Sünen*, I, 163 vd.; Beyhakî, *Sünen*, I, 146 vd.; İbn Kudâme, Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed, *el-Muğnî*, Beyrut 1045, I, 116; İbn Hacer, *ed-Dirâye fî Tahrîci Ehâdîsi'l-Hidâye*, I, 34-37.

hadisçilerin çoğunluğuna göre sika bir râvidir. Sika bulanların onu tenkid ettiği tek hadis ise “namazda kahkaha ile gülmenin hem namazı hem de abdesti bozduğuna” dair bu rivâyettir. Meselâ İmâm Şâfi’ye (204/820) göre Ebû’l-Âliye’nin bu hadisinin hiçbir değeri yoktur.<sup>34</sup> Muhammed b. Sîrin’e (110/728) göre ise Ebû’l-Âliye’nin bütün mürsellerinden uzak durmak gerekir. Zira o, kim olduğunu önemsemeden herkesten hadis almaktadır.<sup>35</sup>

Namazda kahkaha ile gülmenin abdeste herhangi bir etkisinin olmadığını savunanlar, hadisin muhtevâsıyla ilgili bazı tenkidlerde de bulunmuşlardır. Onlara göre namaz kılan ve üstelik bu Hz. Peygamber’in imâmetinde gerçekleştiren sahâbilerin kahkaha ile gülmesi mümkün değildir.<sup>36</sup> Ancak Hanefî âlimler bu tenkidi yerinde bulmaz. Hanefilere göre öncelikle gülme, kebîre/büyük günah cinsinden değildir. Sahâbiler de ne büyük ne de küçük günahlardan korunmuşlardır. Kaldı ki rivâyetlerde, kahkaha ile gülen bu sahâbilerin Hulefâ-i Râşidîn, Aşere-i Mübeşşere, Muhâcirûn, fukahâ-i sahâbe veya kibâr-i Ensâr olduğuna dair bir işâret yoktur. Aksine gülen bu kişiler; genç sahâbiler, münâfiklar veya bedevî Araplar gibi cehâletlerinden bahsedilebilecek insanlardır. Nitekim bir bedevînin, idrârını Mescid-i Nebî’ye yaptığı bilinmektedir. Allah Taâlâ’nın bildirdiğine göre de bu tip insanlar, bir ticâret veya eğlence vesilesi gördüklerinde hutbe okumakta olan Hz. Peygamber’i bırakıp gitmişlerdir.<sup>37</sup> O’nu bu halde terk edip gidenler kibâr-ı sahâbeden değildir.<sup>38</sup>

Hanefilerin bu konuda tenkid edildiği bir başka husus ise, başta mürseller olmak üzere bazı hadislerde “kahkaha” değil “gülme” ifadesinin geçmesidir. Bu itirâza göre Hanefiler, herhangi bir delile dayanmadan tahsîs yoluna gitmiş olmaktadır. Ancak Hanefî ulemâya göre bu itirâz da yerinde değildir. Zira konu ile ilgili hadislerin bir kısmında, meselâ İbn Ömer ve İmrân b. Husayn rivâyetlerinde “kahkaha” açıkça zikredilir. Dolayısıyla bu hadislerden bir kısmının, diğerlerini tefsir ettiğini düşünmek lazımdır.<sup>39</sup>

Hanefilere yöneltilen bir başka tenkid ise usûl/metodoloji ile alakalıdır. Zira bu konu, haber-i vâhid ile Kur’ân’a ziyâdede bulun-

<sup>34</sup> Ebû’l-Âliye hakkında geniş bilgi için bkz. İbn Adiy, *el-Kâmil*, III, 165; İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 246.

<sup>35</sup> Bu değerlendirme için bkz. Zeylaî, *Nasbu’r-Râye*, I, 51.

<sup>36</sup> Hadisin muhtevâsına yöneltilen bu gibi itirâzlar için bkz. İbn Nüceym, *el-Bahru’r-Râik*, I, 44; İbn Teymiyye, Ahmed b. Abdilhalîm, *Şerhu’l-Umde*, Riyad 1413, I, 325.

<sup>37</sup> bkz. *el-Cum’a* 62/11.

<sup>38</sup> Hanefî ulemânın bu gibi itirâzlara verdiği cevaplar için bkz. Kâsânî, *Bedâi’u’s-Sanâi*, I, 32; Aynî, *Umdetü’l-Kârî*, IV, 317-318.

<sup>39</sup> bkz. Aynî, *Umdetü’l-Kârî*, IV, 318.

mayı reddeden Hanefiyye'nin, kendi içinde çelişkiye düştüğü hususlardan birisi olarak değerlendirilir.<sup>40</sup> Ancak Hanefilere göre “namazda kahkaha ile gülmenin abdesti de bozduğuna” dair bu hadis meşhûrdur. Ayrıca vârid olduğu mesele, umûmî belvâ kabîlinden de değildir. Zira namazda kahkaha ile gülen insana çok rastlanmaz.<sup>41</sup>

## 2. Bazı Sahâbî, Tâbî ve Daha Sonra Gelen İlim Adamlarından Nakledilen Görüşler

İmâm Muhammed'in, kendisine kadar ulaşan bir senedle naklettiğine göre İbn Ömer (73/693), namazda kahkaha ile gülen birinin hem namazını hem de abdestini iâde etmesi gerektiği görüşündedir.

İmâm Muhammed'in belirttiğine göre Saîd b. Cübeyr (95/714) de namazda kahkaha ile gülen birinin hem namazının hem de abdestinin bozulacağı kanaatindedir.

Hanefi ulemânın, görüşlerine en çok önem verdiği isimlerden olan İbrahim en-Nehai'ye (96/715) göre de namazda, tebessüm etmenin veya sırtmanın ne namaza ne de abdeste bir etkisi vardır. Ancak kahkaha ile gülen biri abdestini ve namazını yeniler, sonra da

<sup>40</sup> Hanefiyye'ye göre Kur'an'a ziyâde nesihdir ve âhâd cinsinden olan bir haber, mütevâtiri neshedemez (bu konuda meselâ bkz. Serahsî, Muhammed b. Ebî Sehl, *Usûl*, İstanbul 1984, I, 292-293; Neseî, Ebû'l-Berekât Abdullah b. Ahmed, *Keşfü'l-Esrâr Şerhu'l-Menâr fi'l-Usûl*, İstanbul 1986, II, 29-30). Diğer mezheplere mensup ilim adamlarına göre ise Hanefiler pek çok hususta, bizzat tespit ettikleri bu kural ile çelişmişlerdir. (Ağız dolusu) kusmadan dolayı abdest alınması gerektiği, gusûl abdestinde ağza ve burna su vermenin (mazmaza ve istinşâk) farz olması, doğumla ilgili ihtilâflarda bir kadının şehâdetinin yeterli görülmesi, Cuma namazının bir şehrin sadece merkez câmiinde kılınabileceği, savaş halinde hadlerin (meselâ el kesme cezasının) uygulanmaması, kâfirin Müslümana mirasçı olamaması, yırtıcı hayvanların etinin yenmesinin haram olması gibi meseleler bunlardan bazılarıdır. Bu konuda meselâ bkz. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VIII, 186; Zürkani, *Şerhu'l-Muvatta*, Beyrut 1411, III, 492. Hanefi âlimler ise bu eleştirilere çeşitli cevaplar vermişlerdir. Bu cevaplar için meselâ bkz. Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, XX, 342-343.

<sup>41</sup> Bu konuda meselâ bkz. Kâsânî, *Bedâi'u's-Sanâi*, I, 32. Meşhûr, hadisçilerle usûlcülerin farklı tarif ettikleri bir istilâhtır. Ancak bu tariflerin, “isnâda delâlet etme” gibi ortak bir yönü vardır. Nitekim hadisçilere göre meşhûr, en az üç isnâdla rivâyet edilmesine rağmen tevâtür derecesine ulaşamayan haberdır (bkz. Suyûtî, *Tedribu'r-Râvî*, II, 173). Mütevâtir seviyesine ulaşmadığı içindir ki hadisçiler meşhûr hadisi “âhâd” grubuna dâhil etmişlerdir. Hanefi usûlünde ise meşhûr, senedin aslı itibâriyle âhâd olmakla birlikte, fer'i açısından mütevâtir derecesine yükselen haberdir. Yani bir haber, Hz. Peygamber'den, yalan üzerinde birleşmelerine ihtimâl verilecek sayıda kişinin nakletmesine rağmen ikinci ve üçüncü asırlardan itibaren mütevâtir seviyesine yükselirse “meşhûr” olur (Serahsî, *Usûl*, I, 292-293). Ancak Hanefi ulemânın, bir hadisi “meşhûr” şeklinde tavsif ederken sened özelliklerinden ziyade insanların dilinde dolaşması, kendisine sık sık atıf yapılması ve ümmetin tatbik etmesi gibi özellikleri dikkate aldığı anlaşılmaktadır.

Rabbinden af diler. Zira namaz içerisinde konuşma kabîlinden sayılan fiillerin en kötüsü budur.<sup>42</sup>

Hanefî hadisçi Aynî'nin naklettiğine göre bu isimler yanında Hasan el-Basrî (110/728), Evzaî (157/774) ve Süfyân es-Sevrî (161/778) de namazda kahkaha ile gülmenin hem namazı hem de abdesti bozduğu kanaatindedir.<sup>43</sup>

### **B. “Namazda Kahkaha İle Gülmenin Abdeste Etkisi Yoktur” Görüşü ve Delilleri**

Hanefiyye dışında kalan mezheplere göre namazda kahkaha ile gülmenin abdeste bir etkisi yoktur.

İmâm Mâlik'e (179/795) göre yalnız başına namaz kılan birisi kahkaha ile gülerse namazını bozar ve yeniden başlar. Eğer sadece tebessüm ederse namazını bozmasına gerek yoktur. İmâm arkasında namaz kılan kişi de eğer tebessüm ederse namazı bozulmaz. Ama kahkaha ile gülerse imâm ile birlikte namazı bitirir, fakat daha sonra yeniden kılar.<sup>44</sup> Aslında İmâm Mâlik'e göre abdest, sadece mutat yollardan çıkan bir şey veya uykudan dolayı bozulur.<sup>45</sup>

İmâm Şâfi'ye (204/820) göre de namazda kahkaha ile gülmenin abdeste herhangi bir etkisi yoktur. Zira bu fiilin hades ile herhangi bir ilişkisi bulunmamaktadır.<sup>46</sup> Ona göre de abdesti bozan âmiller, mutat (ön ve arka) yollardan çıkan şeylerdir. Zira Allah Taâlâ abdest âyetinde<sup>47</sup> abdesti bozan şeyleri “tuvalet” ile ilişkilendirmiştir.<sup>48</sup>

Mâlikî fıkıhçı İbn Rüşd (595/1198) ve Şâfiî hadis âlimi Nevevî (676/1277), namazda kahkaha ile gülmenin abdesti bozmadığı görüşünü ulemânın cumhûruna nispet eder.<sup>49</sup>

Hanefiyye dışında kalan bu mezheplere göre eğer bu şekilde gülme diğer hades kabul edilen şeylerde olduğu gibi abdeste zarar veriyor olsaydı, namaz dışında da abdesti bozması gerekirdi. Farklı bir açıdan bakılacak olursa, eğer abdesti bozuyor olsaydı bu hük-

<sup>42</sup> Bu görüşler için bkz. İmâm Muhammed, *el-Hücce*, I, 204-207.

<sup>43</sup> bkz. *Umdetü'l-Kârî*, IV, 316.

<sup>44</sup> bkz. *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ*, Beyrut trs., I, 100. Mâlikiyye'nin benzer görüşleri için ayrıca bkz. İbn Abdilberr, Yusuf b. Abdillâh, *el-Kâfi*, Beyrut 1407, I, 13.

<sup>45</sup> bkz. *Muvatta'*, Tahâret, 11.

<sup>46</sup> bkz. Şâfiî, Muhammed b. İdrîs, *el-Ümm*, Beyrut trs. I, 21.

<sup>47</sup> el-Mâide 5/6.

<sup>48</sup> İmâm Şâfiî'nin bu görüşleri için bkz. *el-Ümm*, I, 18.

<sup>49</sup> bkz. İbn Rüşd, Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Hafid el-Kurtubi, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, İstanbul 1985, I, 31; Nevevî, *el-Mecmû'*, II, 75.

mün meselâ cenâze namazı için de geçerli olması gerekirdi. Bu kanaatte olan ilim adamlarına göre; abdesti bozan haller hadd-i zâtında sınırlıdır. Bunlara yapılacak ziyâdenin ispat edilmesi gerekir. Halbuki namazda kahkaha ile gülmenin abdesti bozacağını söyleyenler iddialarını ispat edememektedir. Bu konuda rivâyet edilen rivâyetler sahih değildir. Böyle bir konuda akıl ve kıyasla hüküm vermek de doğru olmaz.<sup>50</sup>

Hadis âlimi Buhârî'nin (256/870) konu ile ilgili görüşlerini ise "Mutat Yollardan Yani Ön Ve Arkadan Bir Şey Çıkması Durumu Dışında Abdest Almaya Gerek Görmeyenler" şeklinde açtığı bâb başlığından ve bu başlık altında naklettiği haberlerden çıkarmak mümkün görünmektedir. Nitekim Buhârî, bâb başlığından hemen sonra "لقوله تعالى" (şu âyet gereği) diyerek abdest âyetinin "tuvaletten gelme" ile ilgili kısmını zikreder. Daha sonra da Ebû Hureyre ve Câbir b. Abdillâh gibi sahâbilerle Atâ ve Hasan el-Basrî gibi tâbiilere izâfeten, kişinin saç veya tırnağından bir şeyler koparması, mestlerini çıkarması vb. hallerin abdesti bozmayacağına dair görüşler nakleder. Burada naklettiği görüşlerden biri de sahâbî Câbir b. Abdillâh'ın "namazda gülmenin abdeste bir etkisinin olmadığı" yönündeki kanaatidir:

”وَقَالَ جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ: إِذَا ضَحِكَ فِي الصَّلَاةِ أَغَادَ الصَّلَاةَ، وَلَمْ يُعِدِ الوُضُوءَ“

(Câbir b. Abdillâh, kişinin namazda gülmesi durumunda namazını tekrar edeceğini, abdestini ise yenilemeyeceğini ifade etmektedir).<sup>51</sup>

Zâhirî âlim İbn Hazm'a (456/1064) göre ise namazda sehven tebessüm eden, gülen veya kahkaha atan bir insanın sehiv secdesi yapması gerekir. Bu fiilleri kasten yapması durumunda ise namazı bozular. İbn Hazm bu hükmü, namazın önemine ve içerdiği mânâyâ binâ etmiş görünmektedir. Zira Allah Taâlâ "وقوموا لله فانتين"<sup>52</sup> (Allah'a itâat ederek namaz kılın) buyurmuştur ve İbn Hazm'a göre bu âyette ifade edilen "kunût", boyun eğmek ve itâat etmek demektir. Halbuki namazda tebessüm eden veya gülen bir kişide, istenilen ölçüde bir boyun eğme ve itâat hali yoktur. Bunlar olmadan yapılan fiil ise namaz olmaz. Nitekim el-Kâsım b. Muhammed b. Ebî Bekir (107/725), ashâbına, gülmeden dolayı namazlarını iâde etmelerini emretmiştir. İbn Hazm'a göre bu konuda gülmenin derecelerine delâlet eden tebessüm ile kahkaha arasında fark olmamalıdır. Bu

<sup>50</sup> Bu mezheplerin konuyla ilgili görüşleri için bkz. İbn Rüşd, Bidâyetü'l-Müctehid, I, 31; İbn Kudâme, *el-Muğni*, I, 116; a.mlf., *el-Kâfi fi Fıkhil-İmâm Ahmed*, thk. Züheyr eş-Şâviş, Beyrut 1408/1988, I, 162; Nevevî, *el-Mecmû'*, II, 76-77.

<sup>51</sup> bkz. Vudû', 34.

<sup>52</sup> el-Bakara 2/238.

konuda fark görenler (Hanefiler), amel-i kesir ve amel-i kalil ayrımı yapmışlardır. Ancak bu ayrım hatalı ve bătıldır, herhangi bir delile dayanmamaktadır. İbn Hazm'a göre namazda gülmek ya mubâhtır ya da haramdır. Eğer haramsa azı da çoğu da haramlık konusunda eşit olmalıdır. Eğer mubâhsa, azı ve çoğu bu kez mubâhlık konusunda eşit olmalıdır. Kısacası ona göre, gülme sınıfına dâhil edilecek her eylemin yaptırımını aynıdır.<sup>53</sup>

Selefi ilim adamı İbn Teymiyye'ye (728/1328) göre de namazda kahkaha ile gülen kişinin namazı bozulsa da, bu durum onun abdestine zarar vermez. Zira Câbir b. Abdillâh "Namazda gülen kişi namazını iâde eder ama abdestini yenilemez" demiştir. Herhangi bir sahâbîden de bu bunun hilâfına bir görüş nakledilmemiştir. Namaz dışında abdesti bozmayan bir şeyin namaz içinde de bozmaması gerekir. İbn Teymiyye'ye göre Hanefiyye tarafından delil olarak ileri sürülen ve tamamı Ebû'l-Âliye'ye râci olan mürsel haberler, abdesti yenilemenin şart değil ancak müstehap olduğuna delâlet edebilir. Zira namaz kılariken kahkaha ile gülmek bir günâh ve hatadır; yapılan ibâdeti hafife almadır. Böyle bir hatadan dolayı abdest almak ise müstehaptır; güzel bir davranıştır. Böyle bir yorum, kıyâsa ve sünnete daha uygundur. İbn Teymiyye'ye göre müstehâbın tespitinde, dinin asıl kâidelerinde bir değişiklik yapmadığı sürece, zayıf hadisler de kullanılabilir. Kahkahanın abdesti bozduğuna delâlet eden haberlerin mercii olan Ebû'l-Âliye'nin de mürselleri zayıftır. Ayrıca bu haberin müsned (merfû ve muttasıl) nakillerinin de, senedleri itibariyle değerleri yoktur.<sup>54</sup>

Namazda kahkaha ile gülmenin abdesti bozmadığını savunan bazı ilim adamları, bu görüşlerini desteklemek üzere aklı çıkarımların yanında bazı rivâyetlere ve ilk nesillerin konu ile ilgili açıklamalarına da atıfta bulunmaktadır.

### 1. Hadis

Hanefi ulemâdan Kâsânî'nin (587/1199) ifadesine göre İmâm Şâfi "gülmenin abdesti bozmayacağına" dair görüşünü Câbir b. Abdillâh'ın Hz. Peygamber'den naklettiği

“الضحك ينقض الصلاة ولا ينقض الوضوء”

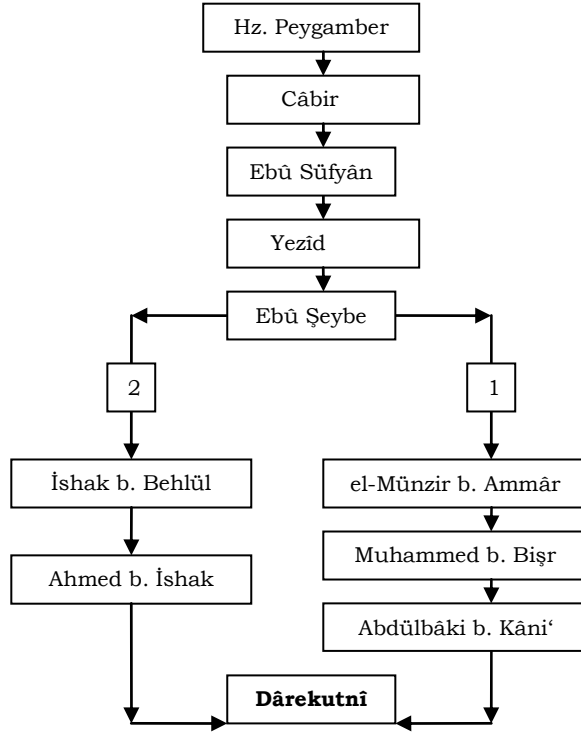
“Namazda gülmek namazı bozar fakat abdesti bozmaz” hadisine dayandırmıştır. Kâsânî'ye göre bu hadis “kahkaha derecesine

<sup>53</sup> bkz. İbn Hazm, Ali b. Ahmed ez-Zâhirî, *el-Muhallâ*, Beyrut trs., IV, 7.

<sup>54</sup> İbn Teymiyye'nin görüşleri için bkz. *Şerhu'l-Umde*, Riyad 1413, 1, 323-325.

ulaşmayan gülmeye” hamledilebilir. Böylece konu ile ilgili deliller birbirleriyle çelişmemiş olur.”<sup>55</sup>

Hanbelî âlim İbn Kudâme’ye (620/1223) göre de Câbir b. Abdullah’ın Hz. Peygamber’e izâfe ile naklettiği bu hadis, namazda gülmenin abdesti bozmayacağını göstermektedir.<sup>56</sup> Görebildiğimiz kadarıyla bu hadis sadece Dârekutnî’nin Sünen’inde yer almaktadır ve şöyle bir sened yapısına sahiptir:



Dârekutnî bu hadisi naklettikten hemen sonra “الكلام ينقض الصلاة ولا ينقض الوضوء” (Namazda konuşmak namazı bozar ancak abdesti bozmaz) şeklinde bir metin daha nakleder ve bu hadisi Ebû Şeybe’den alan İshâk b. Behlül’ün, yine aynı şeyhin öğrencisi el-Münzîr b. Ammâr’a muhâlefet ettiğini söyler. Daha net bir ifadeyle Ebû Şeybe’nin iki öğrencisinden biri (1 no’lu rivâyet) hadisi “gülmek namazı bozar” şek-

<sup>55</sup> bkz. *Bedâi’u’s-Sanâi’*, I, 32.

<sup>56</sup> bkz. *el-Kâfi fî Fikhi’l-İmâm Ahmed*, I, 162; a.mlf., *el-Muğnî*, I, 394.

linde naklederken diğeri (2 no'lu rivâyet) “konuşmak namazı bozar” tarzında nakletmektedir.

Diğeri taraftan her iki rivâyetin ortak râvîlerinden olan Ebû Süfyân Talha b. Nâfi<sup>57</sup> ve Ebû Hâlid Yezîd b. Abdîrrahman<sup>58</sup> bazı münekkidlerin tenkidine uğramıştır. Dârekutnî'nin, bu hadisi “gülmek namazı bozar” şeklinde nakleden hocası Abdülbâkî b. Kânî' (351/961) hakkında da önemli eleştiriler vardır.<sup>59</sup> Fakat daha önemlisi bu hadisin, Câbir b. Abdillâh'ın kendi görüşü şeklinde (mevkûf) rivâyetlerinin de bulunmasıdır. Nitekim Darekutnî, bu iki merfû hadisten yani “namazda konuşma” ve “gülmenin” namazı bozacağına delâlet eden rivâyetlerden önce, farklı senedlerle Câbir b. Abdillâh'ın kendi görüşü olarak “namazda gülmenin sadece namazı bozacağını, abdesti etkilemeyeceğini” ifade ettiği on civârında rivâyet nakleder.<sup>60</sup>

Şâfiî hadis âlimi Nevevî de bu hadisin konuya delil olabileceğini ifade etmektedir. Ancak Nevevî'ye göre hem merfû hem de mevkûf rivâyetleri bulunan bu ifadenin Hz. Peygamber'e izâfesi (merfû rivâyeti) hatalı ve hadis usûlü kâidelerine göre zayıftır. Nevevî bu noktada, Buhârî de bu haberin mevkûf rivâyetine yer verdiğine dikkat çeker.<sup>61</sup>

## 2. Bazı Sahâbî, Tâbî ve Daha Sonra Gelen İlim Adamlarından Nakledilen Görüşler

Namazda kahkaha ile gülmenin abdesti bozmadığını savunan mezheplere mensup ilim adamlarının verdikleri bilgilere göre sahâbeden İbn Mesud (32/652), Ebû Musa el-Eşarî (42/662) ve

<sup>57</sup> Ebû Süfyân, münekkidler tarafından “değeri yok”, “hadisi zayıf kabul edilir”, “hadisi yazılır ancak kuvvetli değildir” gibi lafızlarla tenkid edilmiştir. Diğeri taraftan Câbir b. Abdillâh'dan sadece dört hadis duyduğu, ondan naklettiği diğeri hadisleri ise sahifeden aktardığı ifade edilir. Hakkında geniş bilgi için bkz. Zehebî, *Mizân*, III, 469; İbn Hacer, *Tehzîb*, V, 24.

<sup>58</sup> Ebû Hâlid Yezîd b. Abdîrrahman, bazı münekkidler tarafından “sadûk” ve “beis yok” şeklinde değerlendirilmiş olsa da, hakkında “aşırı miktarda vehmi vardır (fâhişu'l-vehm), delil alınması câiz değildir”, “hadisinde gevşeklik vardır”, “bazı hadislerinin mütâbîi yoktur”, “münkeru'l-hadis”, “rivâyetlerinde sika râvîlere muhâlefet eder; hatta bu ilme yeni başlayan biri bile onun hadisini işittiği zaman mevzû veya maktûb olduğunu bilir”, “delil olmaz”, “Mürciidir” gibi eleştiriler de vardır. Hakkında geniş bilgi için bkz. Zehebî, *Mizân*, VII, 253; İbn Hacer, *Tehzîb*, XII, 89.

<sup>59</sup> Nitekim bu Abdülbâkî, bizzat Dârekutnî tarafından “hadisleri ezberlerdi; fakat hata yapar ve hatasında ısrâr ederdi” şeklinde tenkid edilmiştir. Ölümünden iki sene önce ihtilâta uğrayan Abdülbâkî b. Kânî' “zayıftır” şeklinde tenkid eden münekkidler de vardır. Hakkında geniş bilgi için bkz. Hatîb el-Bağdâdî, Ahmed b. Ali, *Târîhu Bağdâd*, Beyrut trs., XI, 89; Zehebî, *Mizân*, IV, 238.

<sup>60</sup> bkz. *Sünen*, I, 172-173.

<sup>61</sup> bkz. *el-Mecmû'*, II, 75. Buhârî'nin bu rivâyeti için bkz. Vudû, 34.



Câbir b. Abdillâh (78/697) gibi isimlerle başta Urve b. ez-Zübeyr (93/712), Saîd b. el-Müseyyeb (94/712), Ebû Bekir b. Abdîrrahman (94/713), Hârîce b. Zeyd b. Sâbit (100/718), Âmir eş-Şâbi (103/721), el-Kâsım b. Muhammed (107/725), Süleymân b. Yesâr (107/725), Mekhûl (112/730), Atâ b. Ebî Rabâh (114/732) ve İbn Şihâb ez-Zühri (124/742) olmak üzere tâbiûnun büyük kısmı bu görüştedir. Daha sonra gelen ulemâdan İshâk b. Râhûye (238/852), Davud ez-Zâhiri'nin (270/884) de aynı kanaatte olduğu nakledilir.<sup>62</sup>

Burada adı geçen bazı sahâbîlerle tâbiilerin, Hanefîler tarafından nakledilen ve namazda “kahkaha ile gülmenin abdesti de bozacağına” delâlet eden rivâyetlerin senedlerinde de yer aldığı dikkat çekmektedir. Bu durum Şâfiîler tarafından “Eğer hadis sahih olsaydı bunun hilâfına fetvâ vermezlerdi” şeklinde yorumlanmıştır.<sup>63</sup>

### III. Değerlendirme

Namazda kahkaha ile gülmenin abdeste etkisi, Hanefîlerle diğer mezhepler arasındaki en önemli ihtilâflardan biridir. Zira bu konu Hanefîlerin, kendileri tarafından konulan prensiplere yine bizzat kendilerince muhâlefet edildiğinin de örneklerindedir. Metin içinde de değinildiği üzere diğer mezheplere göre Hanefîyye kahkaha konusunda; aslında reddetmesine rağmen haber-i vâhid ile Kur'ân'a ziyâdede bulunmuştur. Ayrıca bize göre, Hanefîlerin “namazda kahkaha ile gülmek abdesti bozar” şeklindeki görüşü, yine kendileri tarafından uygulanan “abdesti vücuttan çıkan şeyler bozar” kuralı<sup>64</sup> ile de çelişiyor görünmektedir. Nitekim bu çerçevede, diğer mezheplerin muhâlefetine rağmen, kan ve ağız dolusu kusmanın abdesti bozduğuna hükmedilmiştir.<sup>65</sup> Gerçi Hanefîler kahkaha konusunda kıyâsa göre değil vârid olan haberlere göre hüküm verdiklerini ifade etmişlerdir. Ancak bu konuda tek bir haberin vârid olduğu, bunun ise hadis usûlü kurallarına göre delil kabul edilemeyeceği anlaşılmaktadır. Cemâatle kılınan bir namaz esnasında vukû bulmasına rağmen hâdisenin sahih bir rivâyetinin olmaması da hadisin sıhhati açısından önem taşımaktadır. “Namazda kahkaha ile gülmenin abdesti bozduğu” yönünde çeşitli sahâbî ve tâbiilerden nakledilen haberler de genel itibarıyla zayıftır. Ayrıca, Hanefîlerin bu konuda görüşlerine

<sup>62</sup> Meselâ bkz. İbn Kudâme, *el-Muğni*, I, 116; Nevevî, *el-Mecmû'*, II, 75.

<sup>63</sup> Meselâ bkz. Zeylaî, *Nabu'r-Râye*, I, 48.

<sup>64</sup> bkz. Kâsânî, *Bedâi'u's-Sanâi'*, I, 24, 32; Merğînânî, *el-Hidâye*, I, 14; Zeylaî, *Nasbu'r-Râye*, I, 77.

<sup>65</sup> Ancak bu kuralın da Hanefîler tarafından mutlak olarak işletilmediği görülmektedir. Nitekim bilindiği üzere, meselâ kusmanın abdesti bozması için “ağız dolusu” olması gerekir. Kanama durumunda ise çıkan kanın “akacak kadar çok olması” şart koşulmuştur.

başvurduğu kişilerden nakledilen ve mezkûr hususun abdesti bozmadığına işaret eden rivâyetlerin bulunması da dikkat çekmektedir. Dolayısıyla Hanefîlerin bu konuda, hadisten ziyâde “kahkahanın, namazın taşıdığı mânâ ve ona verilmesi geren önem ile çelişmesi” şeklinde bir kanaate dayandığı söylenebilir. Buradan hareketle, hadis eğer sahihse, Hz. Peygamber’in gösterdiği tepkinin de, hem namazın taşıdığı değer ile uyuşmayan hem de âmâ bir sahâbinin düşüğü durum ile alay etmenin cezâsı niteliğinde bir yaptırım amacı taşıdığı düşünülebilir. Nitekim

“لأن أتوضأ من الكلمة الخبيثة أحب إلى من أتوضأ من الطعام الطيب”

“Kötü bir kelâmdan dolayı abdest almak bana, güzel bir yemek sebebiyle abdest almaktan daha güzel geliyor” diyen İbn Mesud’un; çevresinde bulunanları

“يتوضأ أحكم من الطعام الطيب ولا يتوضأ من الكلمة العوراء”

“Güzel bir yemekten dolayı abdest alıyorsunuz da kullandığınız kötü kelimelerden dolayı almıyorsunuz” diye tenkid eden Hz. Âişe’nin;

الحدث حدثان حدث اللسان وحدث الفرج، وأشدّهما حدث اللسان

“Hades; dilden ve mutat yollardan kaynaklananlar olmak üzere iki çeşittir. Dilden çıkan hades daha kötüdür” diyen İbn Abbâs’ın<sup>66</sup> kastı, sözü edilen şeylerden dolayı abdest almanın vücûbu/farziyeti değil belki müstehap olduğudur. Nitekim hiçbir mezhep zikri geçen bu hususlardan dolayı abdesti gerekli görmemiştir.

Delil olarak ileri sürülen hadisin zayıf olması problemi, “namazda kahkaha ile gülmenin abdesti bozmayacağını” savunan Mâlikiyye, Şâfiyye ve Hanbeliyye için de geçerlidir. Nitekim bu görüşü savunan mezheplere mensup bazı âlimler tarafından zikredilen hadis, aynı kanaate sahip başka ilim adamları tarafından “zayıftır” denilerek tenkid edilmiştir. Dolayısıyla bu görüşün de, herhangi bir hadisten ziyâde onlar tarafından tespit edilen “abdest, sadece mutat yollardan bir şeylerin çıkması ile bozulur” kuralına dayandığı düşünülebilir.

## VI. Sonuç

Abdest gibi doğrudan ibâdete yönelik (teabbudî) meselelerde kural koyma yetkisi doğrudan Allah’a ve Hz. Peygamber’e aittir. Şüphesiz bu konuda Allah ve Rasulü’nden beklenen, abdesti bozmayan değil bozan hususlara işaret etmeleridir. Bu çerçevede onların temâs etmediği şeylerin abdesti bozmadığına hükmedilir. Özellikle günlük hayatta sık karşılaşılan veya karşılaşılmaması muhtemel meseleler

<sup>66</sup> Adı geçen sahâbîlerin bu görüşleri için bkz. Nevevî, *el-Mecmû’*, II, 75-76.

hakkında, en azından Hz. Peygamber'den, bir uyarının gelmesi beklenir. Bu bağlamda; büyük ve küçük abdest, yellenme, meni, mezi, vedi gibi vücuttan çıkmak sûretiyle abdesti bozan şeylere çeşitli âyet ve sahîh hadislerde temâs edilmiştir. Namazda kahkaha ile gülmenin abdesti bozduğuna dair ise bir âyet veya sahîh hadisin bulunmadığı görülür. Şüphesiz böyle bir durumda öncelikle ihtiyattan bahsedilebilir. Bu açıdan bakılırsa, namaz kılariken kahkaha ile gülen bir insanın abdest alması çok güzel ve yerinde bir davranış olacaktır. Hatta meseleyi takvâ ile irtibâtlandırmak da mümkündür. Ancak burada söz konusu edilen şey, namaz kılariken kahkaha ile gülen ve namazını bozan birinin abdestini yenilemeden iade edeceği namazın geçerli olup olmayacağıdır. Eğer bu açıdan bakılırsa namazda kahkaha ile gülen birinin namazının bozulduğuna ancak yeniden abdest almasına gerek olmadığına hükmedilebilir. Ancak böyle bir duruma maruz kaldığında kişinin nasıl davranacağına yine kendisi karar vermelidir. Mesele iki açıdan değerlendirilebilir:

Öncelikle, mezhep mensûbiyetinin bu kişinin hayatında oynadığı rol ve bağlılık derecesi, muhtemelen onun davranışını etkileyen en önemli âmil olacaktır. Bu bağlamda, mezhep görüşü vazgeçilmez bir değer olarak kabul edilip ona göre davranılabilir. Ancak özellikle Hanefiler için, şartların zorlaması durumunda meseleye “ihtilâflar rahmettir” şeklinde yaklaşılması da mümkündür. Bununla birlikte içinde bulunduğu şartların kişiyi gerçekten zorlayıp zorlamadığı da yine onun iç dünyasında vereceği karara bağlıdır. Bu durumda bile önemli olan, kişinin kendi içinde belli bir prensip kararına varması ve imkânı ölçüsünde bunu tatbik etmesidir. Böyle bir duruma maruz kalan kişinin o an için kolayına/işine geleni yapması, kanaatimizce, “mezhebî” değil “dinî” değerlere bakışı ve bunlara verdiği önem ile alakalıdır.

İkinci olarak bu mesele, hangi mezhebin ne dediğine bakmadan; Allah Taâlâ ile doğrudan görüşme olarak değerlendirilen namazın hak ettiği ciddiyet ile, günlük hayatta dahî her zaman hoş karşılanmayan kahkaha arasında kurulacak ilişkiyle ilgili düşünülebilir. Dolayısıyla kişi, huzûrunda bulunduğu Yüce Varlık'a saygısızlık ettiğini düşünüp kendini cezâlandırabilir. Aslında bu durumda yeniden alınacak abdestin ve bunun için verilecek fâsılanın, gülmeye sebep olan şeyden uzaklaşılması ve dikkatin yeniden toplanması mânâsına geleceği de açıktır.

### Kaynakça

- Abdülkadir Şener, "Abdest", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, I, 68-70.
- Abdürrezzâk, Ebû Bekir Abdürrezzâk b. Hemmâm es-Sanânî, el-Musannef, thk. Habiburrahmân el-Azamî, Beyrut 1403
- Aynî, Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Musa, *'Umdetü'l-Kârî Şerhu Sâhîhi'l-Buhârî* (Beyrut: trs.).
- Beyhakî, Ahmed b. el-Hüseyn, Sünen, thk. Muhammed Abdülkadir Atâ, Mekke 1994.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail, et-Târihu'l-Kebîr, Beyrut trs.
- Dârekutnî, Ali b. Ömer, Sünen, thk. Abdullah Hâşim (Beyrut: 1966).
- Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillâh el-İsfehânî, Müsnedu Ebî Hanife, thk. Nazar Muhammed el-Firyâbî, Riyâd 1415.
- Ebû Yûsuf, Yakub b. İbrahim, Kitâbu'l-Âsâr, Beyrut 1355.
- Hamdi Döndüren, *Delilleriyle İslâm İlmihâli* (İstanbul: Erkam Yayınları, 1991).
- İbn Âbidîn, Muhammed Emîn, Hâşiyetü Reddi'l-Muhtâr, İstanbul 1984.
- İbn Adıyy, Abdullâh b. Adıyy, el-Kâmil fi Du'afâi'r-Ricâl, Beyrut 1988.
- İbn Ebî Hâtîm, Abdurrahman b. Ebi Hâtîm, el-Cerh ve't-Ta'dîl, Beyrut 1952.
- İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb* (Haydarâbâd: 1325).  
----- ed-Dirâye fi Tahrîci Ehâdisi'l-Hidâye (thk. Abdullah Hâşim el-Yemânî), Beyrut trs
- İbn Hibbân, Muhammed b. Hibbân, Kitâbu's-Sikât, Beyrut 1975.
- İbn Kudâme, Muvaffakuddin Abdullâh b. Ahmed, *el-Muğnî* (Beyrut: 1405).
- İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrahim b. Muhammed, el-Bahrü'r-Râik Şerhu Kenzi'd-Dekâik, Beyrut trs.
- İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd, et-Tabakâtu'l-Kübrâ, Beyrut 1968.
- İbnü'l-Hümâm, Muhammed b. Abdilvâhid, *Fethu'l-Kadîr* (Beyrut: trs.).
- Kâsânî, Alâuddin Ebu Bekir b. Mesud, *Bedâi'u's-Sanâi' fi Tertîbi's-Şerâi'* (Beyrut: 1982).
- Merğînânî, Ali b. Ebî Bekir, *el-Hidâye Şerhu'l-Bidâye* (Beyrut: trs.).
- Münâvî, Abdurraûf, *Feyzu'l-Kadîr* (Mısır: 1356).
- Nesefî, Ebû'l-Berekât Abdullâh b. Ahmed, Keşfü'l-Esrâr Şerhu'l-Menâr fi'l-Usûl, İstanbul 1986.
- Serahsî, Muhammed b. Ebî Sehl, el-Mebsût, Beyrut 1406
- Sivâsî, Muhammed b. Abdilvâhid, Şerhu Fethi'l-Kadîr, Beyrut trs.
- Şeybânî, Muhammed b. Hasan, *el-Hucce 'alâ Ehli'l-Medîne*, thk. Mehdî Hasan el-Kilânî, (Beyrut; 1983).
- Zehebî, Muhammed b. Ahmed, *Mizânü'l-İ'tidâl fi Nakdi'r-Ricâl* (Beyrut: 1995).
- Zeylâi, Abdullâh b. Yûsuf, *Nasbu'r-Râye fi Tahrîci Ehâdisi'l-Hidâye* (Riyâd: 1973).